

Панченко С. А.

(м. Запоріжжя)

ОСОБЛИВОСТІ ВИСВІТЛЕННЯ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ЗРУШЕНЬ ДОБИ «ПЕРЕБУДОВИ» У ПРЕСІ ЗАПОРІЖЖЯ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ

Статтю присвячено особливостям функціонування друкованих засобів масової інформації міста Запоріжжя в умовах перебудовних процесів наприкінці 80-х рр. минулого століття.

Ключові слова: «перебудова», гласність, суспільні зміни, запорізька преса, проблемно-тематичний аспект.

Статья посвящена особенностям функционирования печатных средств массовой информации города Запорожья в условиях перестроечных процессов в конце 80-х гг. прошлого столетия.

Ключевые слова: «перестройка», гласность, социальные изменения, запорожская пресса, проблемно-тематический аспект.

The article is sanctified to the features of functioning of the printed mass of city of Zaporizhzhya medias in the conditions of alteration processes at the end of 80th past century.

Keywords: «perestroika», publicity, social changes, Zaporizhzhya press, problem-thematic aspect.

На XXVII з'їзді КПРС 1986 року М. Горбачов оголосив про «курс на прискорення», стратегія якого передбачала вдосконалення суспільних відносин, оновлення форм і методів роботи політичних та ідеологічних інститутів, поглиблення соціалістичної демократії. Радянська спільнота отримала завдання від партії – виконувати план перебудови держави, проголошений на XXVII з'їзді ЦК КПРС. Гасла про прискорення, гласність і демократію стали ґрунтом для нових трансформацій [1].

Зрушення багато в чому залежали і стимулювалися засобами масової інформації. Ініціатори «перебудови» розглядали їх в якості важливої рушійної сили, котра сприяла демократизації суспільства і підвищенню його соціальної активності.

Логічним видалося залучення до пропагування нового курсу регіональної преси, одного з численних видів періодики наприкінці 1980-х років, що охоплював значну частину населення. Тому поряд із центральними газетами до обговорення найбільш актуальних проблем суспільно-політичного життя підключаються й обласні та районні видання.

У статті на тлі розвитку складних суспільно-політичних і національно-культурних процесів досліджуються газети, що виходили у Запоріжжі в період 1986–1989 років, – «Комсомолец Запоріжжя» і «Запорізька правда».

Специфіка функціонування запорізької періодики, трансформації проблемно-тематичного наповнення видань у період перебудовних процесів має міждисциплінарний характер і охоплює теоретичні розробки вітчизняної історії, політології, журналістики, фольклористики, лінгвістики, етнографії, культурології. Загальний розвиток СРСР у роки «перебудови» знайшов відображення в наукових розвідках істориків України (В. Баран, А. Слісаренко, С. Семенюк, В. Мирончук, Г. Ігошкін, Ю. Зайцев, В. Остафійчук, В. Семененко та ін.) та зокрема істориків Запорізької області (В. Мороко, Ф. Турченко та ін.). Актуальні проблеми дослідження загальних тенденцій розвитку партійно-радянської журналістики розглядаються в наукових студіях вітчизняних журналістикознавців І. Белебех, Т. Болбат, Б. Потятиника, В. Владимірова, а також російських дослідників мас-медіа Р. Овсепяна, М. Козлової і С. Белогурова. У процесі роботи бралися до уваги праці українських публіцистів, журналістів та редакторів видань Я. Засурського, А. Качкана, О. Баришпольця, В. Карпенка, В. Бакуменка, в яких розглядається роль і місце засобів масової інформації в політичному житті Радянського Союзу й України зокрема.

Цінним матеріалом для статті стали окремі теоретичні дослідження місцевої періодики запорізьких науковців Т. Хітрової, І. Герман, М. Дяченко. Однак преса Запоріжжя кінця 80-х років ХХ століття досі не ставала об'єктом комплексних журналістських досліджень і потребує, на нашу думку, детальнішого вивчення.

Саме це й обумовило **мету** наукової статті –проаналізувати особливості функціонування обласних видань «Запорізька правда» та «Комсомолец Запоріжжя» натлірозгортання національно-культурних і суспільно-політичних зрушень 80-х років ХХ століття.

Для реалізації мети передбачається виконати ряд **завдань**:

- 1) окреслити головні тенденції розвитку українських засобів масової інформації в умовах перебудовчих процесів;
- 2) проаналізувати основні аспекти і передумови розвитку періодики в Запоріжжі за 1986–1989 роки;
- 3) визначити фактори, що вплинули на формування проблемно-тематичного аспекту запорізької преси;
- 4) здійснити порівняльний аналіз обласних видань та їх роль у суспільно-політичних процесах танаціонально-культурному відродженні Запоріжжя в 1986–1989 роках.

Грунтовне дослідження публікацій запорізьких періодичних видань за 1986–1989 роки дозволяє крізь призму регіональної преси реконструювати і розглядати історичні особливості культурного, соціального і національного розвитку Запорізької області.

З початком перебудовчих процесів Запорізька партійна організація відкрито чинила опір нововведенням. Запорізький історик, професор Ф. Турченко, вивчивши документи з відкритих архівів Запорізького обкому КПУ, підтверджує факт прагнення верхівки області зберегти свій монопольний контроль над суспільством. У фондах ДАЗО зберігаються матеріали, котрі в другій половині 80-х років повинні були стати основою для складання так званої «політичної карти Запорізької області» –

своєрідного досьє на учасників демократичного руху. «Ці документи свідчать, що запорізька партноменклатура була досить впертою і навіть агресивною у своєму прагненні «не поступатися принципам». Вона відмовлялася сприймати будь-які зміни в житті, які обмежували її всевладдя і відкривали шлях до демократизації суспільства. Своїм консерватизмом, заскорузлістю, нездатністю реагувати на запити часу запорізький партапарат виділявся на фоні аналогічних структур з інших областей України», – резюмує науковець [2, с. 372].

Коли ідеолога партії В. Щербицького було усунуто з керівної посади, в Радянській Україні розпочалася прихована соціальна революція. Дослідник історії української журналістики В. Владимиров підкреслює, що «у Лівобережжі події неодмінно набували відтінку національно-визвольної боротьби, а в Правобережжі – класової боротьби між партбюрократами та робітниками» [3, с.112].

Серед жителів Запоріжжя спостерігається доволі активне прагнення гуртуватись навколо неполітичних об'єднань, а згодом – політичних партій та організацій. Так, у 1987 році після проведення в Запоріжжі фестивалю брейку утворилися 7 клубів його любителів. Аналогічний рок-фестиваль призвів до створення Запорізького і Бердянського рок-клубів з чисельністю 50 рок-груп. Стурбованість екологічною ситуацією в регіоні спонукала до формування екологічних груп – «Зелена гілка», «За екологічну перебудову», «Лікарі м. Запоріжжя за збереження природи і людини». Велику популярність мали товариство «Реабілітація» (мета – увічнити пам'ять жертв сталінізму), історико-політичний і суспільно-філософський клуб «Січ», Товариство української мови ім. Т. Шевченка, кіноклуб «Сходження».

Запорізькій періодиці, представленій друкованим органом обкому КПУ та обласної Ради народних депутатів «Запорізька правда» й органом обласного комітету ЛКСМ України «Комсомолец Запоріжжя», були властиві тенденції, характерні для інших видань СРСР. Застійні явища брежнєвського періоду правління були відчутними в газетах кінця 80-х років

XX століття. «Перебудова» здебільшого віддзеркалювалася на сторінках запорізької періодики, а самі газети переходили на нові методи і форми роботи поступово, розуміючи неефективність заангажованого журналістського слова.

Проте зміна напрямку діяльності періодичних видань «Запорізька правда» і «Комсомолец Запоріжжя» все ж визначилась в організаційному, тематичному, духовному, психологічному і критичному аспектах. Раніше до процесу «перебудови» (вже у 1986 році) приєдналася газета «Комсомолец Запоріжжя», прогресивна, з потужним молодим журналістським потенціалом. На відміну від «Запорізької правди», котра лише робила спроби змінити «обличчя» газети, «Комсомолец Запоріжжя» переходить з 1987 року на новий формат і перетворюється на щотижневик з 12-ма шпальтами. Газета ж «Запорізька правда» змінила назви ряду відділів, тим самим відредагувала і конкретизувала напрямки їхньої діяльності. Варто зазначити, що у перші роки «перебудови» та гласності газета «Запорізька правда» істотно не змінює свого тематичного спрямування, котре було обумовлене її офіційним статусом. Шпальти видання були заповнені звітами із засідань керівних органів, зверненнями секретарів партії та іншою урядовою інформацією.

Однак, суспільно-політичні зрушення в суспільстві, процеси демократизації пресисприяли виникненню великої кількості нових тем, що раніше не висвітлювалися засобами масової комунікації. Духовний аспект «перебудови» запорізької преси у 1986–1989 роках виявився в зміщенні акцентів з показу участі людини у виробничому процесі на аналіз у першу чергу її морально-етичних якостей і стосунків з іншими індивідами. Людинознавчий підхід у журналістиці підвів до з'ясування гуманістичних цінностей, персоналістична спрямованість яких все більше визначала зміст духовної культури суспільства.

Предметом обговорення в «Запорізькій правді» та «Комсомольці Запоріжжя» почали ставати нагальні проблеми соціуму: зростання злочинів

проти особистості, спалахи жорстокості, страйки, створення неформальних об'єднань і їхня активізація. Поширювалась також інформація про епідемію СНІДу, наркоманію, алкоголізм, соціальне сирітство, жебрацтво тощо.

Реабілітувалися на шпальтах запорізьких газет незаслужено репресовані громадяни СРСР. Реальними, насправді дійсними фактами підтверджувались засудження і несхвалення діяльності владних структур у журналістських публікаціях (проте якщо про голодомор 1932–1933 років кореспонденти ще писали, то матеріали про Чорнобильську катастрофу характеризуються доволі невеликою частотністю – засобам масової інформації остаточно «гайки» відкрутити не вдалося)[4, с.11].

Процес впровадження плану М. Горбачова «Перебудова» був замкненим: з одного боку газети публікували матеріали, в котрих подавали все більше оцінних суджень критичного характеру в рамках дозволеного партією і брали на себе право трактувати суспільству перетворення в державі, спрямовуючи його на новий шлях розвитку, з іншого – власне читачі, відчуваючи нестачу правдивої інформації, ставали рушійною силою і таким чином вимагали від видань зміни, удосконалення. Журналісти отримували на свою адресу прискіпливі зауваження і відгуки від читацької аудиторії. Громадськість звинувачувала газети в боягузстві розкрити дійсний стан речей, сприянню деградації суспільства, котре влада перетворила на однорідну масу, антинаціоналістичних настроях, відмові від загальнолюдських цінностей. Особливо відзначалася молодіжна аудиторія «Комсомольця Запоріжжя», відчуваючи потребу висловлювати власні думки, котрі часто не співпадали з політикою партії. Газета ж брала на себе сміливість публікувати такого роду листи й кореспонденції, що неодноразово призводило, як згадують колишні працівники видання, до невдоволення партійним керівництвом області. У журналістських матеріалах молодіжної газети помітна авторська позиція з приводу певних явищ дійсності, домінування журналістських коментарів і суджень, оскільки високий рівень довіри до періодики надавав право журналістам висловлювати власні оцінки.

Таким чином, процеси, які відбувалися в українському суспільстві в зазначений період історичного розвитку, певною мірою екстраполювалися і на стан друкованих засобів масової інформації, що змінювались під впливом політичної кон'юнктури. Проте це не завадило їм з часом стати виданнями незалежної України, що в певній мірі підтверджує історія «Комсомольця Запоріжжя», що трансформувався в один з найпопулярніших і тиражних сучасних часописів регіону – газету «МИГ».

Порівняльний аналіз особливостей функціонування видань за часів перебудови доводить, що, знаходячись в однакових суспільно-політичних умовах, кожен із засобів масової інформації пройшов свій шлях реформування. Часопис «Запорізька правда» як орган запорізького обкому КПУ та обласної Ради народних депутатів довгий час залишався консервативним і не відразу змінив інформаційне наповнення. На відміну від «Запорізької правди», молодіжна газета «Комсомолец Запоріжжя» швидше відреагувала на зміни у векторі розвитку держави. Адже саме молодь більш схильна до безперешкодного і стрімкого сприйняття нових перетворень у суспільстві, отже, журналістам видання «Комсомолец Запоріжжя» був властивий доволі швидкий перехід на нове мислення: впроваджуються дискусія, неординарні пропозиції, вивчається і враховується громадська думка; питання не тільки порушуються – автори вказують на шляхи їх розв'язання. Цей процес, до якого згодом долучається і «Запорізька правда», створив сприятливі умови, за яких національно-культурний рух запоріжців як частини українського народу міг розвиватися в легальних умовах.

Здобувши «новий» статус, запорізька преса у контексті всеукраїнської отримує важливі, характерні лише для нових соціально-економічних умов, прояви: угамування інформаційного голоду трудящих мас; прагнення до правдивості, об'єктивності, неупередженості; ліквідація цензурних утисків; відчуття необхідності критики і самокритики, самореформування; створення нового інформаційного простору; підвищення авторитету журналістів серед населення.

Література

1. Новітня історія України (1900–2000): Підручник / А. Г. Слюсаренко, В. І. Гусев, В. П. Дрожжин та ін. – К. : Вища школа, 2000. – 653 с.
2. Турченко Ф. Таємні документи Запорізького обкому КП України про політичну боротьбу в регіоні напередодні проголошення незалежності 1991 р. / Ф. Турченко / Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. – Запоріжжя : Просвіта, 2007. – Вип. XXI. – С. 370–381.
3. Владимиров В. Історія української журналістики (1917–1997 рр.): Навчальний посібник / В. Владимиров. – Луганськ : Вид-во Східноукр. держ. ун-ту, 1998. – 210 с.
4. Кобинець А. «Запорізькій правді» – 90: історія і сучасність / А. Кобинець // «Запорізька правда» (1917–2007): погляд крізь роки: Матеріали міжрегіональної науково-практичної конференції. Запоріжжя, 26–27 жовтня 2007 р. / За ред. А. В. Кобинця. – Запоріжжя: ТОВ «ВПО «Запоріжжя», 2008. – С. 9–16.